

JOSAFAT

Carles Montpart Tura

Sovint hi ha escriptors que queden associats a una única obra. Prudenci Bertrana n'és un cas paradigmàtic. Josafat és, sens dubte, la seva novel·la més coneguda, lectura obligatòria encara ara per a molts estudiants de secundària. Però, i una mica a l'ombra d'altres escriptors com Víctor Català o Joaquim Ruyra, Bertrana és també autor d'una sòlida obra literària que Edicions de la Ela Geminada està recuperant els darrers temps en edicions filològicament rigoroses.

P Inicis en la pintura d'encàrrec

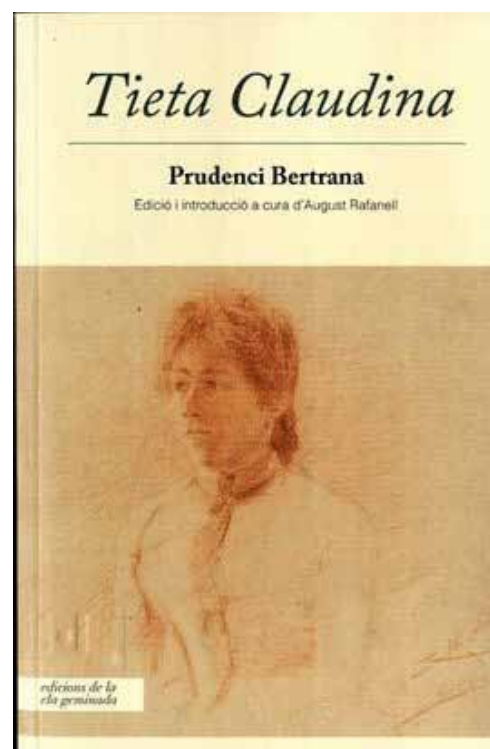
Prudenci Bertrana i Compte (Tordera, 1867 – Barcelona, 1941), fill d'un propietari rural d'ideologia carlina, va passar els primers anys al mas Espriu d'Esparra (Riudarenes, la Selva), una finca que el seu pare havia heretat endeutada. Posteriorment va estudiar el batxillerat a Girona i, cedint a la pressió paterna, l'any 1885 va iniciar uns estudis d'enginyeria industrial a Barcelona que no van passar del primer curs. L'any següent Bertrana es va matricular a la Llotja, una formació que també va abandonar. Desenganyat, va tornar a Girona i va portar una vida més aviat despreocupada que va anar forjant la seva imatge d'artista modernista incompès.

L'any 1890 Prudenci Bertrana es va casar amb Neus Salazar, amb qui va tenir quatre fills, un dels quals —Aurora— esdevindrà amb el temps també una notable escriptora. Per guanyar-se la vida, i sobretot a partir de la mort, arruïnat, del seu pare, Bertrana va exercir de professor de l'Escola Municipal de Belles Arts i va iniciar una carrera com a pintor d'encàrrec en què va destacar la qualitat dels seus paisatges *au plein air*, deutors en gran part de les obres de Santiago Rusiñol i Modest Urgell. Del primer, per exemple, en comparteix una mateixa concepció artística: la sacralització de l'art dins d'una societat vista com a massa conservadora i intel·lectualment retrògada. Ja des dels inicis, doncs, tant la vida com l'obra de Prudenci Bertrana evidenciarà com cap altra el conflicte modernista que s'estableix entre l'ideal

artístic i el sotmetiment a unes feines degradants que tenen l'única finalitat d'assegurar la supervivència econòmica familiar.

Entrada al món literari

L'any 1902 Prudenci Bertrana, passats els trenta anys, comença a col·laborar com a redactor a la revista "Vida", de tendència conservadora però autoproclamada "modernista", on publica composicions en prosa, crítiques d'art i notes polèmiques. Fruit d'aquesta col·laboració són els contactes que va establir amb el grup de Josep Carner a Barcelona. El mateix any l'autor fa un gir i comença a publicar a la revista "L'Enderroch", òrgan

literari del grup modernista progressista de Girona, i passa a formar part de la bohèmia d'aquesta ciutat, al costat d'intel·lectuals i activistes com Miquel de Palol, Xavier Monsalvatge o Carles Rahola. A partir de la relació amb aquest grup, l'any 1903 Bertrana impulsa, amb la col·laboració del setmanari "Lo Geronès", els Jocs Florals de Girona i es va professionalitzant en el camp periodístic: dirigeix "Ciudadanía", òrgan gironí de les forces republicanes, periòdic que més endavant va refondre amb "Catalanitat" per fundar "Ciudadania", portaveu de la Unió Federal Nacionalista Republicana. Bertrana participa també en moltes publicacions culturals de Girona i de Barcelona: "Lectura", "Lletres", "Catalunya", "Joventut" i "El Poble Català".

Empresonament i fugida a Barcelona

Les actuacions prop del nacionalisme republicà i la repercussió de les seves primers obres —especialment de *Josafat* (1906)— van escandalitzar les forces vives gironines. El fet d'haver reproduït a "Ciudadanía" un polèmic article ja publicat a "Vida Socialista" de Madrid, però, va ser el detonant que va provocar la seva detenció, acusat d'ofenses a l'exèrcit, i el seu empresonament durant uns mesos de l'any 1911. Quan es produeix l'absolució, l'any següent, Bertrana decideix abandonar Girona i acceptar la proposta de dirigir les publicacions barcelonines "La Campana de Gràcia" i "L'Esquella de la Torratxa". Un canvi que representava la possibilitat de professionalitzar la seva vocació d'escriptor i de resoldre —encara que sempre de forma precària— l'economia familiar a canvi de la tasca forçada d'escriptor satíric. Amb motiu d'aquest trasllat, una gran

part de la intel·lectualitat gironina va oferir a l'autor un sopar d'homenatge a l'Hotel Imperial.

En arribar a Barcelona Prudenci Bertrana duia una aurèola d'artista provocador, víctima de la ingratitud i portador de les essències de la terra, un tret que ja s'havia guanyat amb la conferència "De les bel·leses de la Natura i del meu goig", pronunciada en aquesta mateixa ciutat l'any 1908, i on s'havia presentat com a escriptor pur i salvatge. En aquesta etapa barcelonina Bertrana va col·laborar a "El Poble Català", on va publicar contes, proses i articles que el van arrenglerar amb la intel·lectualitat republicana

modernista. De la mateixa manera, el seu atac sistemàtic a la ciutat i la seva actitud d'escriptor indòmit i perdedor el van enfrontar obertament amb la nova ideologia dominant, el Noucentisme. Els contes que publica en aquesta època tenen com a protagonistes artistes en conflicte amb la societat o personatges condicionats per una natura benèvola malgrat les aparences.

Incursions al món teatral

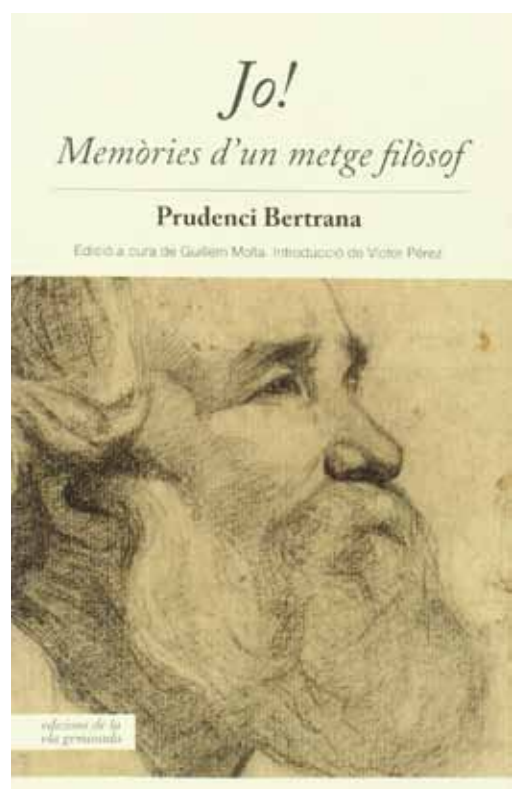
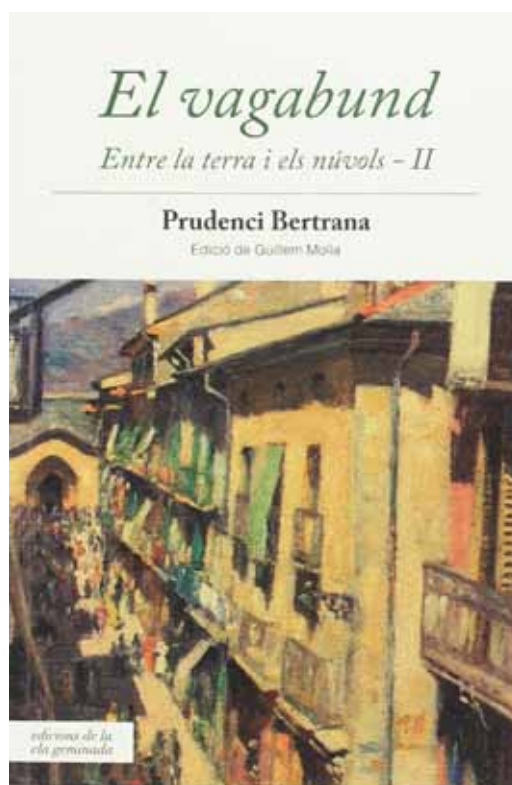
Prudencia Bertrana, dut per les angoixes econòmiques i atret per la nova empresa Romea, també es va dedicar al teatre, tant en qualitat d'autor d'obres com en la faceta de crític teatral a les pàgines de la "Revista de Catalunya" i de "La Veu de Catalunya", tasca en la qual obtingué un cert prestigi. Al llarg dels anys trenta Bertrana va continuar exercint el periodisme cultural a "La Veu de Catalunya" amb unes posicions, però, que ara el situaven en els corrents més conservadors i immobilistes del diari. Per complementar els seus migrats ingressos, tan bon punt es va establir a

Barcelona, Bertrana també va exercir de professor de dibuix i pintura a l'Escola del Bosc de l'Ajuntament de Barcelona.

Durant la guerra civil, Prudenci Bertrana es va refugiar amb la seva família a Vilada i a Sant Pere Pescador. L'autor va morir en l'oblit en plena postguerra i el seu nom i la seva obra es va començar a recuperar lentament a partir de la publicació l'any 1965 de les seves *Obres completes* i des del 1968 amb la organització a Girona del premi de novel·la que porta el seu nom.

Una obra extensa

Prudenci Bertrana escriu la primera novel·la l'any 1899, tot i que va restar inèdita fins a la seva publicació ara fa deu anys com a primer volum d'una nova col·lecció de les obres de l'autor gironí. Es tracta de *Violeta* (Edicions de la Ela Geminada, 2013) que podem llegir en una acurada edició de Guillem Molla. El volum es complementa amb la presentació "Una nova Biblioteca Prudenci Bertrana", a càrrec de Xavier Pla, i amb una introducció de Glòria Granell. També s'inclou, com a epíleg, el text de Bertrana "Història d'una novel·la que mai no es publicarà", un manuscrit de l'autor que ja havia editat la revista *Faig* l'any 1980. Per a Granell, *Violeta* "és una novel·la complexa, ben estructurada, amb un personatge principal

definit i un ambient clar. Una novel·la amb poca acció i molta reflexió, en la línia de les primeres produccions de Bertrana, que segueix l'estètica decadentista de Rusiñol" (Ed. cit., p. 27).

Xavier Pla, en la presentació esmentada, justifica l'inici d'una nova publicació de les obres de Prudenci Bertrana pel fet que, moltes d'elles, no havien estat mai reeditades des que van veure la llum les *Obres Completes* de l'autor l'any 1965 gràcies a la tenacitat de l'editor Josep M. Cruzet. També hi ha altres raons. Xavier Pla ho exposa així: "Com tantes d'altres, avui l'obra de Bertrana té una presència irregular, per no dir marginal, en el panorama editorial català. A més, com a conseqüència inevitable del pas de temps però també de les successives inèrcies editorials, algunes reedicions de les obres de Bertrana han anat perpetuant, o fins i tot afegint, errors de lectura, de comprensió i d'interpretació. Altres van ser sotmeses, degut al context de cada època, a correccions normatives actualment considerades com a excessives, també a regularitzacions maldestres o discutibles; de vegades, a capricis de corrector que avui no es tolerarien i que, dit sense exageració, poden haver arribat a allunyar-se de la llengua i l'estil genuïns de Bertrana" (Ed. cit., p. 10-11).

És, doncs, sota aquests pressupòsits que Edicions de la Ela Geminada encetava amb *Violeta* la "Biblioteca Prudenci Bertrana", una col·lecció que ha anat proporcionant als lectors catalans noves edicions, rigorosament revisades i amb una presentació atractiva, de les obres d'aquest autor. Fins a l'actualitat, han seguit a *Violeta* el títols següents: *Josafat* (2014), *Nàufrags* (2015), *Jo! Memòries d'un metge filòsof* (2015), *Tieta Claudina* (2015), *Tots els contes* (2016), la trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols* — formada per *L'hereu* (2016), *El vagabund* (2017) i *L'impenitent* (2018)— i *L'illa perduda* (2018), obra escrita conjuntament amb Aurora Bertrana. La mateixa editorial també ha publicat, a la col·lecció "Trivium", *Josafat* (2a edició, 2017), *El desig de pecar* (2021) i l'antologia *Dotze relats i altres textos* (2023), amb edició i introducció de Lluïsa Julià. Una gran labor, doncs, la que està duent a terme l'editorial gironina i que haurà de continuar amb nous volums —no tenim encara, per exemple, les *Proses bàrbares*, publicades l'any 1911 i només reeditades en edició conjunta amb *Josafat* per Edicions 62 / Orbis l'any 1985— que acabaran de donar la imatge completa del gran escriptor que va ser Prudenci Bertrana.

Josafat, una obra de referència

Com hem vist, doncs, estem davant d'un autor d'una extensa obra, però, com dèiem a la introducció, la primera que va publicar, *Josafat*, segueix sent la més llegida i per a molts lectors l'única realment coneguda.

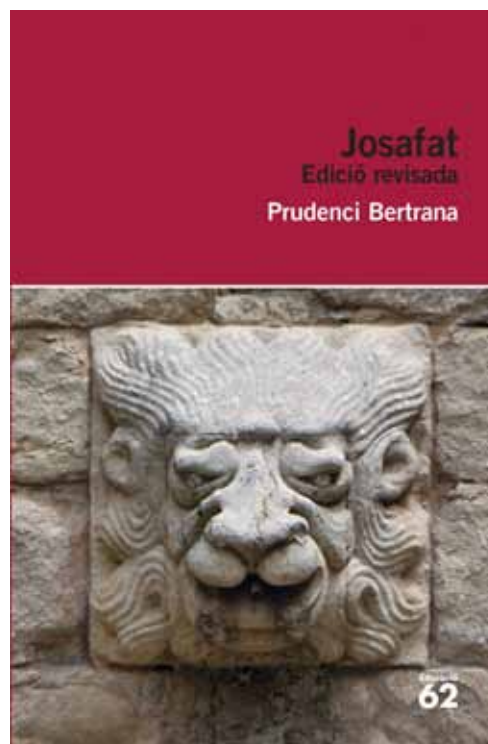
Josafat es va publicar per primera vegada l'any 1906. L'obra s'havia presentat a la Festa de la Bellesa de Palafrugell de l'estiu de l'any anterior, però no va obtenir cap premi. Com ens relata

Prudenci Bertrana jove

Xavier Pla a la "Introducció" de la nova edició de la novel·la (Edicions de la Ela Geminada, 2017), després de diverses discussions apassionades, Joan Maragall i Jaume Massó i Torrents, que formaven part del jurat, "es van decantar per donar el premi de prosa (dotat amb cinc-centes

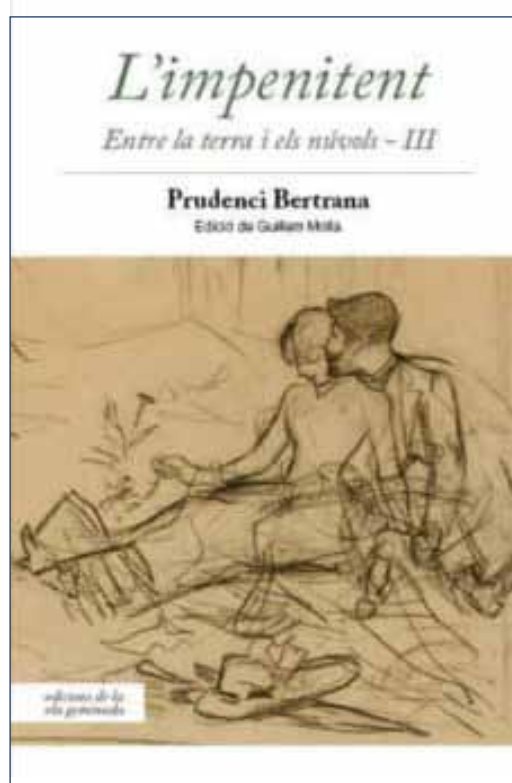
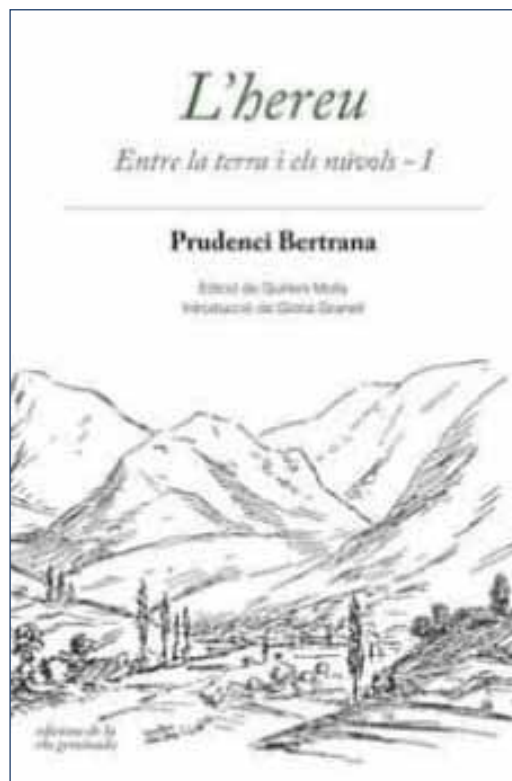
pessetes) a la novel·la *L'home bo* de Josep Pous i Pagès" (ed. cit., p. 11). L'original manuscrit que Bertrana va portar a la impremta no es conserva, tot i que sí que tenim, al Fons Prudenci i Aurora Bertrana de la Universitat de Girona una primera versió de *Josafat* que ha servit als estudiosos per analitzar el procés de composició que va seguir l'autor per a l'elaboració de la novel·la. Com ens informa també Xavier Pla a la "Introducció" esmentada, hi ha un segon document autògraf previ a la redacció definitiva del llibre, en aquest cas conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, compost per 52 quartilles —que representen

una part important del total de la narració—, que també han proporcionat informació molt valuosa per resoldre alguns problemes de sentit que hi havia en les diverses edicions posteriors.

Finalment, com hem dit, *Josafat* es va publicar l'any 1906 a la impremta "Joanola i Ribas, impressors", de Palafrugell, gràcies al mecenatge de Joan Vergés i Barris, editor de la revista *Emporium* i únic membre del Jurat de la Festa de la Bellesa que havia defensat el text. Poc després de la seva publicació, Bertrana va rebre una carta molt elogiosa de Joan Maragall: "Amic Bertrana, m'ha fet goig de veure el seu fortíssim *Josafat* formant un llibre imprès. És com un nen quan un el vesteix d'home, que sembla que des de llavors ja pot anar pel món" (reportat per Xavier Pla, ed. cit., p. 18).

L'obra va ser aviat acusada d'immoral pels sectors més conservadors tant de Girona com de Barcelona, però també va ser defensada pels seus innegables valors literaris pels sectors més progressistes. Els lectors, per la seva banda, van quedar de seguida fascinats pels amors tortuosos entre *Josafat* i *Fineta*. L'obra es va reeditar tres vegades: l'any 1912 (Antoni López, impressor), en què va quedar nominada

al premi Fastenrath dels Jocs Florals; el 1923 (*La Novel·la d'Ara*, *L'Avenç Gràfic*), la primera amb la nova ortografia normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, i el 1929 (*Les Ales Estes*). Aquesta última va ser la que es va prendre com a base quan l'Editorial Selecta, l'any 1965, va publicar les *Obres completes* de Bertrana.

Una lapse tan gran de temps per tornar a veure *Josafat* publicada és explicat per Xavier Pla amb aquestes paraules: "La censura franquista va ser implacable amb Bertrana, com amb tants altres autors catalans, sobretot si es tractava de reeditar títols solts; dins dels volums d'obres completes, solia ser més tolerant" (ed. cit., p. 23). Aquestes són les paraules amb què finalment la censura va autoritzar-ne la publicació: "*Josafat*: novela dramàtica de un sacristán que recibe habitualment a una prostituta, quiere romper estas relaciones pero ella se opone, disputan y la mata sin querer. Argumento escabroso y repugnante por el lugar santo pero no hay escenas pronográficas y se trata de obras completas. En ninguna de estas se roza la política" (citada per Xavier Pla, op. cit., p. 23-24).

Prudenci Bertrana

Finalment, una edició rigorosa

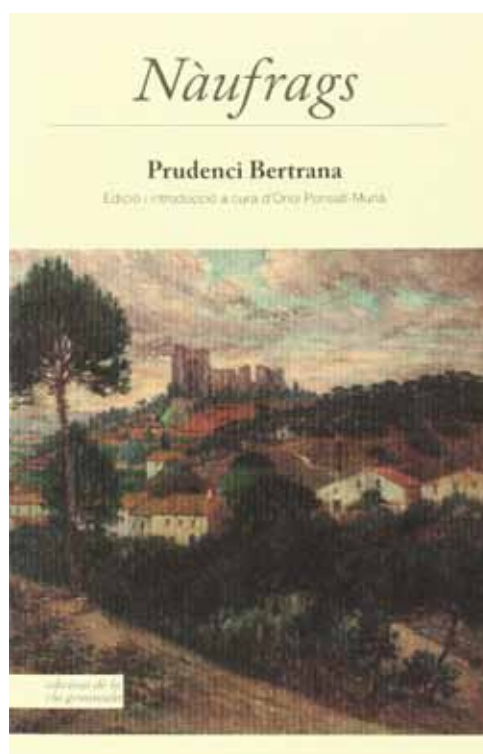
Les successives edicions en format de llibre solt van seguir, doncs, la de les *Obres completes*, on s'havien aplicat molt sovint uns criteris de correcció que avui es consideren excessius. El resultat, segons Xavier Pla, és que "el lector tenia a la seva disposició un text que no era prou fiable, amb nombroses incoherències i, fins i tot, paraules que no tan sols no existien en l'original de Bertrana sinó que no tenen cap significat" (ed. cit., p. 24). Per tal de corregir aquesta anomalia, l'any 2014 Xavier Pla es va responsabilitzar de l'edició que va constituir el segon volum de la nova col·lecció "Biblioteca Prudenci Bertana" i en la qual s'adoptaven els criteris filològics anunciats per Guillem Molla a la seva edició de *Violeta* que, com hem dit, n'és el primer. Posteriorment, aquesta edició de *Josafat* s'ha reeditat a la col·lecció "Trivium" (Edicions de la Ela Geminada, 2017), acompanyada de les il·lustracions originals que l'escriptor i il·lustrador austríac Alfred Kubin va fer per a la traducció alemanya. En aquesta edició, Xavier Pla puntualitza que ha tingut "ben present i a la vista l'edició de l'any 1912, l'única reedició que probablement, de prop o de lluny, va revisar Bertrana" i que també ha "seguit, en part, el criteri de l'edició revisada publicada per Edicions 62 l'any 2014 dins de la col·lecció Educaula, a cura de Jordi Cornudella" (ed. cit. p. 26).

Es tracta, doncs, d'una edició fiable filològicament i enriquida amb 22 impactants il·lustracions expressionistes concebudes per acompanyar el text de Bertrana en alemany. Una versió que va ser publicada a Munic l'any 1918 a càrrec del catalanòfil Eberhard Vogel, autor també de les traduccions a l'alemany de

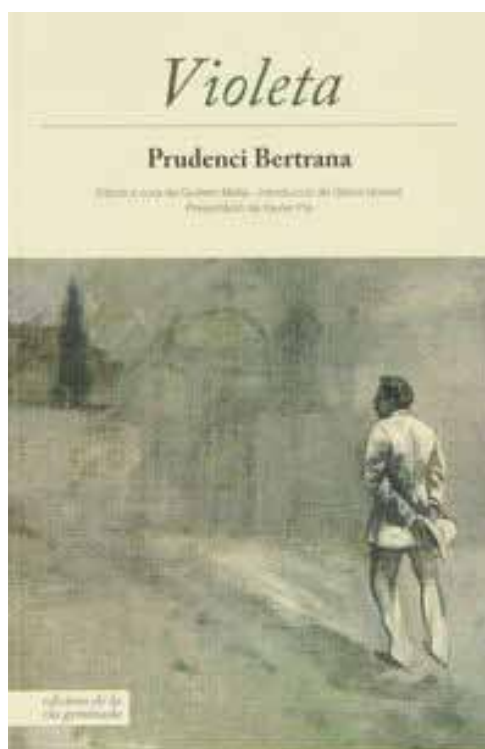
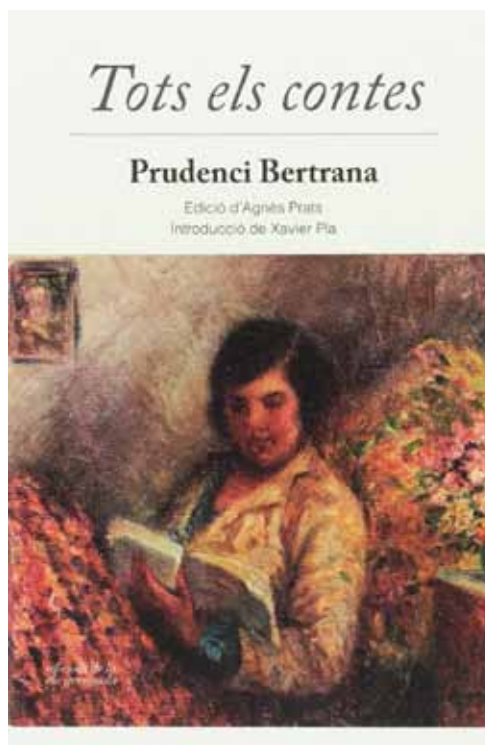
Solitud, de Caterina Albert, i de *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas. Una traducció, per cert, plena de particularitats i anomalies que ens reporta fidelment Oriol Ponsatí-Murlà al text introductor "De Palafrugell a Munic" (ed. cit., p. 27-30), i entre les quals es troba el fet que el text va sortir com a obra de "J. Pons y Pagés", tant a la coberta com a la portada.

Argument i significació

És evident que *Josafat* va molt més enllà de la tosca descripció que va ser capaç de fer el funcionari de la censura franquista en l'informe que hem citat abans. La novel·la narra, això sí, la història de Josafat, un personatge primitiu que, procedent de les Guillerries i havent passat pel Seminari, acaba sent campaner

de l'església de Santa Maria, és a dir, de la catedral de Girona. El fanatisme religiós, la violència i el desig eròtic reprimat de Josafat esclaten quan, a través de Pepona, amiga de la infantesa a qui sempre ha recordat i desitjat, coneix Fineta, una prostituta àvida d'experiències sexuals violentes i animalitzades, que veu en el campaner el tipus de mascle que busca. Les relacions entre Fineta i Josafat al llarg de dos mesos fan dubtar el protagonista entre la seva inclinació religiosa i el desig carnal. Davant dels intents continuats de Fineta, finalment la mata. Sense saber com alliberar-se del cadàver, Josafat peregrina per tots els racons del campanar fins que, en plena pluja, es recorda del poder purificador de l'aigua i llança el cos de Fineta a la torrentera que voreja l'església. L'endemà, feligresos i capellans descobreixen un Josafat diferent, boig, que en lloc d'estar pendent de la seva feina, està tocant el flabiol, que ha conservat de quan era pastor, enfilat en una finestra, de cara a les muntanyes de la seva infantesa.

La novel·la s'estructura en nou capítols en què es dosifica de manera molt equilibrada tota l'acció, que es presenta de forma lineal, amb una culminació argumental al bell mig, al capítol V, on es produeix la plena eclosió de l'erotisme expressada en el mite clau de la novel·la, el de la bella i la bèstia.

Josafat és una obra fonamental del Modernisme literari i, en conseqüència, planteja, com a gran tema i de forma simbòlica, la destrucció de l'individu, incapaç de superar la lluita que en ell exerceixen les formes còsmiques bàsiques dels principis del Bé i del Mal, representats el primer pel dogma religiós i, el segon, per la figura de la Fineta. Per a l'estudiós de l'obra Pere Farrés, "Josafat encarna l'individu incapaç de prendre un determini, el que es tanca en el seu món i rebutja la resta perquè no s'hi vol adaptar/sotmetre; però aquest tancament no resol el problema, sinó que l'agreuja perquè el converteix en obsessiu". I, més endavant, conclou Farrés: "No cal dir que aquesta temàtica és la fonamental del Modernisme, i que el personatge de Josafat encarna l'individu marginat i inadaptat que protagonitzà en bona mesura el moviment de la fi del segle". (*"Josafat", de Prudenci Bertrana*, Editorial Empúries, 1985, p. 30-31).

Una llengua expressiva

Pel que fa al llenguatge, el lector que revisiti —o que llegeixi per primera vegada— aquest clàssic de les nostres lletres, hi trobarà un lèxic riquíssim que té la clara funció de donar suport a la història que s'explica i de col·laborar a la creació dels ambients i dels efectes volguts per Bertrana. En aquest sentit, s'ha dit sovint que l'altre gran personatge de la novel·la és el propi espai, la catedral de Girona, i concretament tots els racons del campanar. La minuciosa i efectista descripció d'aquest entorn per tal de crear un clima determinat —amb l'ús d'una adjectivació rica i molt precisa— és un dels grans valors de la novel·la. Una obra, doncs, que encara que sigui la més breu que Prudenci Bertrana va escriure, segueix sent una porta imprescindible per introduir-se en el variat conjunt de la totalitat de la seva obra narrativa. ■

Per superar els nous reptes necessitem créixer i enfortir-nos com a societat civil, i per això també volem comptar amb tu. Segur que al teu entorn hi ha algú que podria ser el futur soci de l'entitat. Ajuda'ns a trobar-lo! Tu i el teu convidat rebreu de regal els llibres de Jordi Cuixart i l'últim Premi Sant Jordi.

COPIA EL TEU ENLLAÇ:

https://www.omnium.cat/ca/es-te-soci-porta-un-soci/?aps_id=66694

**ENVIA'L A TOTHOM
QUE VULGUIS CONVIDAR
A FER-SE SOCI D'ÒMNIUM**

MÉS INFORMACIÓ

ÒMNIUM **SEGUEIX-NOS!**

Per deixar de rebre les nostres comunicacions, fes clic [aquí](#). Pots oposar-te al tractament de les teves dades a través de correu electrònic a [omnium@omnium.cat](#), o bé a Omnimium Cultural, carrer Diputació, 276, 08009 de Barcelona. Si vols més informació, pots consultar la nostra [política de privacitat](#) i la nostra [política de cookies](#).